

**T. Vinšćak, VJEROVANJA O DRVEĆU U HRVATA,
Naklada Slap, Zagreb 2002., 184 str.**

Knjiga T. Vinšćaka, docenta na Odsjeku za etnologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, popunjava veliku prazninu u etnološkoj literaturi. Nakon uvoda slijede poglavlja *Predmet i cilj istraživanja* (11-19 str.), *Tehnika etnološke kartografije* (21-24 str.), *Općenita vjerovanja o drveću* (25-35 str.), *Vjerovanja o pojedinim vrstama drveća* (37-134 str.), te *Zaključna razmatranja* (135-144 str.). Nakon sažetka na engleskom jeziku slijedi popis literature (163-167 str.), kazalo naziva drveća, kazala imena, naziva i pojmova te pet tematskih karata.

U uvodu Vinšćak ističe da je pretkršćanska hrvatska starina uglavnom ostala neprozirna. Prema grčkoj mitološkoj matrici tražio se i slavenski Olimp, koji kao takav nije postojao. Istina, lingvističkim metodama rekonstrukcije starih slavenskih tekstova postignuti su određeni rezultati (Ivanov i Toporov, Katičić). Kulturno-povjesna etnologija po Vinšćaku može izučavati običaje, obrede, folklor i vjerovanja nekoga naroda i dati odgovore na koja arheologija i povijest ne mogu. Predmetom istraživanja ove knjige jesu vjerovanja, dakle stanja mišljenja koja tvore predodžbe. Na temelju dosadašnjih istraživanja može se utvrditi da su staru slavensku religijsku svijest oblikovali kultovi šuma, planina, planinskih vrhova, izvora i voda, vatre, te kućnih i antropomorfnih božanstava. Vinšćak je u svojem radu uporabio tehniku etnološke kartografije s heurističkom tipologijom, pokušavajući prostornom prezentacijom interpretirati religijske, kultne i mitološke pojave. Temeljna građa prikupljena je za Etnološki atlas južnih Slavena (EA) iz 2510 naselja iz južnoslavenskoga prostora. Auktor se iz spomenute građe fokusirao na podrijetlo vjerovanja o pojedinim vrstama drveća u kontekstu praslavenske mitologije.

Govoreći o pojedinim aspektima slavenske mitologije Vinšćak navodi predaje o Perunu, koji obitava na gorskom području gdje rastu hrast i bor. On je, često u obliku orla, uvijek gore, a Veles, nasuprot njemu, dolje. Zmijoliki Veles ne predstavlja uvijek zlo. On posjeduje ovce i stočni je bog. Kao što je pokazao Katičić, Slaveni su imali pretkršćansku

mitološku poeziju. Značajni podaci postignuti su raščlambom jurjevskih i ivanjskih obreda.

Auktor je opisao tehniku etnološke kartografije, čija se baza podataka čuva u Etnološkom zavodu Odsjeka za etnologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Etnološke karte, kao pomoćno dokumentacijsko sredstvo, upućuju na daljnja poredbena istraživanja i rekonstrukciju kulturne povijesti. U nastavku rada Vinšćak je u kratkim crtama opisao općenita vjerovanja i simboliku drveća u raznim indoeuropskim mitologijama, jer drveće, usko povezano s čovjekovim životom, predstavlja jednu od manifestacija božanskih sila. Simbolički drveće se može podijeliti na kozmičko drvo, drvo života i drvo spoznaje, povezujući svijet bogova, svijet ljudi i svijet mrtvih. Auktor donosi i etimološke potvrde za riječ drvo u indoeuropskim jezicima, o kultnome drveću kod Kelta, Grka, Rimljana i Slavena.

Najšire poglavje u knjizi jest ono o vjerovanjima o pojedinim vrstama drveća (37-134 str.). U kazalu naziva drveća vidimo da je obuhvaćeno 56 vrsta drveća: bagrem, bor, breza, brijest, bukva, grab, hrast, jabuka, jela, kesten, kruška, lipa, maslina, orah, omorika, šljiva, trešnja, vrba i druga. U preglednim statističkim tablicama opisane su vjerske značajke o pojedinim drvećima. Tako saznajemo da se među sretnim drvećem najčešće smatraju hrast, tisa, lipa i maslina, ali u njih najrađe udara grom. Drveće u koje po narodnim vjerovanjima ne udara grom jesu lijeska, joha i vrba. Nesretno drveće jest orah, vrba, jasika i topola. Drveće koje se najčešće sadi na grob jest čempres, šljiva (!), jorgovan i jasmin. Vinšćak nadalje razlaže i interpretira građu o vjerovanjima za pojedine vrste drveća, donoseći i mnoge etimološke usporednice i izvedenice o nazivima drveća. Naravno, najšire je opisan hrast (48-64 str.). U većine Indoeuropljana hrast ili dub predstavlja drvo života i os svijeta, uza nj su vezane mnoge mitološke i ritualne predodžbe. Dodona je najpoznatije svetište hrasta u Grčkoj. Rimski bog Quirinus možda vuče podrijetlo od naziva *quercus*, hrast. Među znamenita kultna slavenska drveća pripada i lipa. Pod njom su održavani seoski zborovi, gradile su se crkve i svetišta na mjestima gdje su nekada rasle lipe. I jabuka ima više različitih i simboličnih značenja. Dostatno se prisjetiti Parisa iz Ilijade, Adama i Eve iz Biblije, ali i uloge jabuke u svatovskim veselicama. Naravno, simbolična značenja drveća razlikuju se po mitologijama i narodima, što je vidljivo iz tabele na 136. str. U kršćanstvu čempres, smreka i bor simboliziraju besmrtnost, kesten i bagrem nevinost i čistoću. Axis mundi (os svijeta) u poganskim vjerovanjima imaju hrast, vrba, jasen i tisa.

Na kraju knjige autor donosi pet etnoloških atlasa, na kojemu je kartirano područje negdašnje Jugoslavije: karta sretna drveća, karta drveća

u koje rado udara grom, karta drveća u koje ne udara grom, karta nesretna drveća te pregledna karta narodnosti i vjerskoga sastava kazivača.

Vinčakova knjiga predstavlja studiozan prostorni repertitorij vjerskih dendroloških predodžaba i mitskih refleksija starih Slavena i Indoeuropljana. Njome je zacijelo osvježio ne baš bogatu hrvatsku etnološku literaturu te vrste. Možda je više pozornosti trebalo posvetiti kulnim i magijskim obredima s drvećem za pojedine blagdane i svece. Među njima najznačajniji je Jurjevdan (Jurjevo), kada se isticala snaga vegetativna demona, bilo kićenjem kuća lijeskovim, drenovim i grabovim grančicama, bilo opasivanjem drenovim i vrbovom prućem nakon kupanja. Izostali su barem kraći opisi drva znanja, drva plodnosti te rajskega drveta. Opisanom drveću u kultovima i mitologiji mogao se pridodati i bršljan (*Hedera helix*), koji kao zimzeleno drvo označava besmrtnost. Susrećemo ga u staroj Grčkoj vezana za kult boga Dioniza. Njime su se neposredno prije Badnjaka i Božića kitile kuće, ali i torovi da stoka bude plodnija. Mirta (*Myrtus communis*), samo se usputno spominje. Otočna je biljka (Mljet, Vis, Lošinj), ali se njezini cvjetovi vežu za bogove. U grčkoj mitologiji posvećena je Posidonu, Adonisu i Afroditi. Predstavlja također neznabošće koji su prešli na kršćanstvo.

Popisu literature mogla bi se dodati i sljedeća djela:

Š. Kulišić, P. Ž. Petrović, N. Pantelić, *Srpski mitološki rečnik*, Etnografski institut SANU, Interprint, Beograd 21998.;

Slovenska mitologija, enciklopedijski rečnik, red. S. M. Tolstoj i Lj. Radenković, Zepter book world, Beograd 2001.;

S. Vasiljev, *Slovenska mitologija*, Arion, Zemun 21986.;

H. Lovmjanski, *Religija Slovaca*, XX vek, Beograd 1996.

Radoslav DODIG